

Дмитро Олександрович Кулманаків,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти,

ORCID 0009-0003-5651-2777,

e-mail: isklm1406@gmail.com,

Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Полтава

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими суспільними, науковими і практичними завданнями. Загрози зміни клімату, деградації екосистем, виснаження природних та водних ресурсів набули планетарного масштабу та являються одним з найсерйозніших викликів сучасності. Однак, у випадку України, екологічна криза посилилася ще й війною, яка руйнує не лише економіку та інфраструктуру, а й завдає непоправної шкоди довкіллю. Масштабні пожежі, хімічні забруднення, підрив Каховської ГЕС, загроза вибуху на ЗАЕС, забруднення ґрунтів і вод – все це є прикладами екоциду, який вже сьогодні має катастрофічні наслідки. У цьому контексті актуальним постають питання: чи можливий екологічно орієнтований розвиток України в умовах війни та відновлення? Чи може країна паралельно з боротьбою за незалежність, забезпечити сталий розвиток і формування «зеленої» економіки?

Серед науковців поняття «зелена» економіка трактується як «напрямок в економічній науці, який сформувався в останні десятиліття, в межах якого вважають, що економіка є залежним компонентом природного середовища в якому існує і є його частиною» [1]. Економічна діяльність не повинна протистояти природі, а навпаки – гармонійно взаємодіяти з нею, зберігаючи і відновлюючи природний капітал як основу довгострокового добробуту.

Дослідженням проблематики зеленої економіки та стратегії сталого розвитку займається значна кількість науковців. Одним з перших фундаментальних досліджень, в центрі уваги якого знаходилися проблеми «зеленої» економіки, вважається праця відомих англійських економістів Д. Пірса, А. Марканд, Е. Барбері «Проект зеленої економіки» [4]. Саме ця праця стала своєрідною точкою відліку для міжнародної теоретичної та прикладної дискусії щодо переходу до нового типу економічних відносин. Після її оприлюднення в міжнародній документації починають з'являються терміни з прикметником «зелений»: «зелена економіка», «зелена промисловість», «зелені ринки», «зелена зайнятість» тощо.

Попри це, на сучасному етапі термін «зелена» економіка не отримала повного і безперечного визначення, оскільки відповідна концепція ще знаходиться в стадії розробки та ще не отримала однозначної оцінки суспільства [4]. Вітчизняні дослідники, зокрема Л. Горбач [2] та М. Гончаренко [3], аналізують складові цієї моделі, наголошуючи на її потенціалі для трансформації української економіки в більш екологічно дружню та соціально орієнтовану систему. Правові аспекти забезпечення «зеленої» економіки охарактеризовані в працях Т. Оверковської та К. Оверковського [1]. Розвиток зеленої економіки в умовах війни досліджено в працях І. Білокіної [7], О. Савицького [8] та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед науковців поняття «зелена» економіка трактується як «напрямок в економічній науці, який сформувався в останні десятиліття, в межах якого вважають, що економіка є залежним компонентом природного середовища в якому існує і є його частиною» [1]. Економічна діяльність не повинна протистояти природі, а навпаки – гармонійно взаємодіяти з нею, зберігаючи і відновлюючи природний капітал як основу довгострокового добробуту.

Найбільш часто застосування визначення досліджуваного терміну сформульоване Програмою ООН з навколишнього середовища (UNEP). У більш простому розумінні, «зелена» економіка – це економіка з низькими викидами вуглецевих сполук, ефективно використання ресурсів та відповідність інтересам всього суспільства [4]. Згідно з даними Програми, інвестування до світового ВВП у ключові сектори зеленої економіки може сприяти переходу від низьковуглецевої та ресурсоефективної моделі розвитку [5]. Подана економічна модель спрямована не лише на мінімізацію шкоди довкіллю, а й на збереження, примноження і відновлення природного капіталу як найважливішого економічного активу і джерела суспільних благ.

У сучасному глобалізованому світі спостерігається чітка тенденція до трансформації парадигми економічного мислення – від класичних моделей, орієнтованих на максимізацію прибутку, де концеп-

ція сталого розвитку, в основі якої лежить ідея гармонійного співіснування економіки та довкілля. У цьому контексті зелена економіка поступово перетворюється на ключовий напрям сучасної наукової думки, що покликаний розв'язувати критично важливі проблеми екологічного виснаження та кліматичних змін. Згідно з дослідженнями науковців, інноваційні технології зеленої економіки відіграють вирішальну роль у переході до моделі сталого розвитку, що базується на оптимізації використання невідновлювальних ресурсів та активному впровадженні відновлювальних джерел у виробничі процеси [2].

Зелена економіка передбачає не лише екологічну модернізацію, а й зміщення фокусу з короткотермінових вигод на довгострокову екологічну та соціальну стабільність, що у свою чергу, вимагає посилення відповідальності з боку державних інституцій, бізнес-структур та громадськості [5]. Сталий розвиток безпосередньо пов'язаний із зростанням відповідальності урядів, приватного сектору та суспільства загалом за забезпечення балансу між поточними потребами людства та можливостями майбутніх поколінь. Він охоплює широкий спектр сфер, включаючи раціональне використання природних ресурсів, розвиток енергетичного сектору, впровадження нових екологічних матеріалів, модернізацію транспорту тощо [3].

До основних характеристик «зеленої» економіки, які визначають її концептуальну суть та прикладне значення, належать: ефективне використання природних ресурсів, збереження та збільшення природного капіталу, зменшення забруднення, низькі вуглецеві викиди, запобігання втрати екосистемних послуг і біорізноманіття, зростання доходів і зайнятості [4]. Вказані принципи є фундаментом екологічно збалансованого економічного розвитку та соціальної справедливості.

В умовах післявоєнного відновлення України концепція зеленої економіки набуває особливої актуальності. Адже процес відбудови не може обмежуватись лише відновлення зруйнованої інфраструктури, промислових потужностей країни та житлового фонду. Йдеться про створення нової моделі економіки, яка б не лише сприяла економічному зростанню, а й гарантувала екологічну безпеку, енергетичну ефективність та соціальну справедливість. Науковиця І. Білокінна зазначає: «Післявоєнна реконструкція має бути «зеленою», тобто такою, що орієнтована на інноваційні підходи у будівництві, енергетиці, логістиці та агропромисловості з урахуванням принципів екологічної стійкості та кліматичної нейтральності» [7].

Економіка майбутнього повинна зростати не за рахунок виснаження природи, а шляхом її збереження та інтеграції в економічні процеси. Зокрема, вона повинна передбачати стимулювання економічного зростання без збільшення викидів парникових газів, запровадження екологічних стандартів, спря-

мованих на підвищення якості життя населення та захист довкілля, а також створення сприятливого інституційного середовища для залучення «зелених» інвестицій і підтримки інноваційного бізнесу.

У зв'язку з цим, особливої значущості набуває показник, який характеризує рівень екологічної сталості країни – Індекс зеленого майбутнього. Це комплексний аналітичний інструмент, який використовується з метою оцінки ступеня реалізації принципів сталого розвитку, рівня екологічної відповідальності та ефективності державної екологічної політики. Оцінка індексу дає змогу здійснювати порівняльний аналіз національних стратегій з метою зниження викидів вуглецю, розвитку відновлювальної енергетики, впровадження екологічних інновацій та державної кліматичної політики.

Згідно результатів рейтингу «Індексу зеленого майбутнього», опублікованого Массачусетським технологічним інститутом, Україна серед 76 країн, займає 63-тє місце [9]. У рейтингу оцінювалися наступні критерії: прогрес у зниженні вуглецевих викидів, розвиток чистої енергетики, підтримка екологічних стартапів і технологій, а також ефективність державної кліматичної політики. Лідерами рейтингу стали країни Північної Європи – Ісландія, Данія та Норвегія [9]. Саме ці країни продемонстрували найвищу відданість принципам екологічної відповідальності та сталого розвитку.

На думку О. Лимара, експерта із поводження з відходами в Українському інституті майбутнього [9]: «16 країн, чії позиції в рейтингу останні, в «зеленому» майбутньому, через відсутність прогресу і прихильності розвитку сучасної, чистої та інноваційної економіки, залишаться позаду».

Розглянемо топ 10 країн згідно «Індексу зеленого майбутнього» (рис. 1).

Перші місця в рейтингу займають такі країни: Ісландія, Фінляндія та Норвегія. Замикають топ 10 країн за Індексом зеленого майбутнього – Північна Корея, Франція та Іспанія.

Низькі позиції України в цьому рейтингу свідчать про серйозні системні проблеми: недосконалу нормативну-правову базу, фрагментарність екологічної політики, недостатній рівень державної підтримки зелених ініціатив, а також відсутність стратегічного бачення у сфері кліматичної політики. Вони гальмують екологічну трансформацію економіки. Водночас, це створює потенціал для цілеспрямованих реформ, спрямованих на підвищення позицій в «зеленому» рейтингу України, особливо в контексті євроінтеграційного курсу та умов післявоєнного відновлення.

З метою досягнення успіху в «зеленому» виробництві та «зеленій» економіці та спільного розв'язання проблем, досягнення спільних цілей сталого розвитку, країна має активно взаємодіяти, обмінюватися досвідом та розробляти перспективні стратегії розвитку. Для переходу до «зеленої» економіки необхідно враховувати можливості і умови

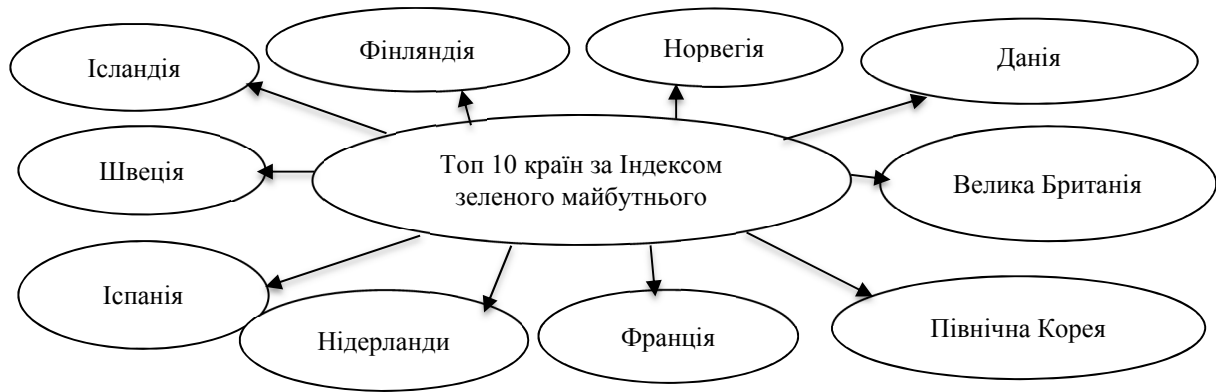

Рис. 1. Топ 10 країн за Індексом зеленого майбутнього

Сформовано автором на основі [9].

кожної країни, рівень її розвитку, політичний стан, а також громадські переваги.

Формування «зеленої» економіки має передбачати дії, зазначені на рис. 2.

Науковці Л. Горбач [1], О. Рубан [2] справжній перехід до зеленої економіки вбачають лише за умови сталого розвитку всіх галузей промисловості

та насичення як виробництва, так і споживання – зеленими технологіями. На їх думку, «зелене» виробництво має розвиватися в базових галузях (видобувна та хімічна промисловість, енергетика, машинобудування, транспортна галузь), а також у високотехнологічних галузях, які відкривають нові горизонти для екологічно орієнтованої модернізації.

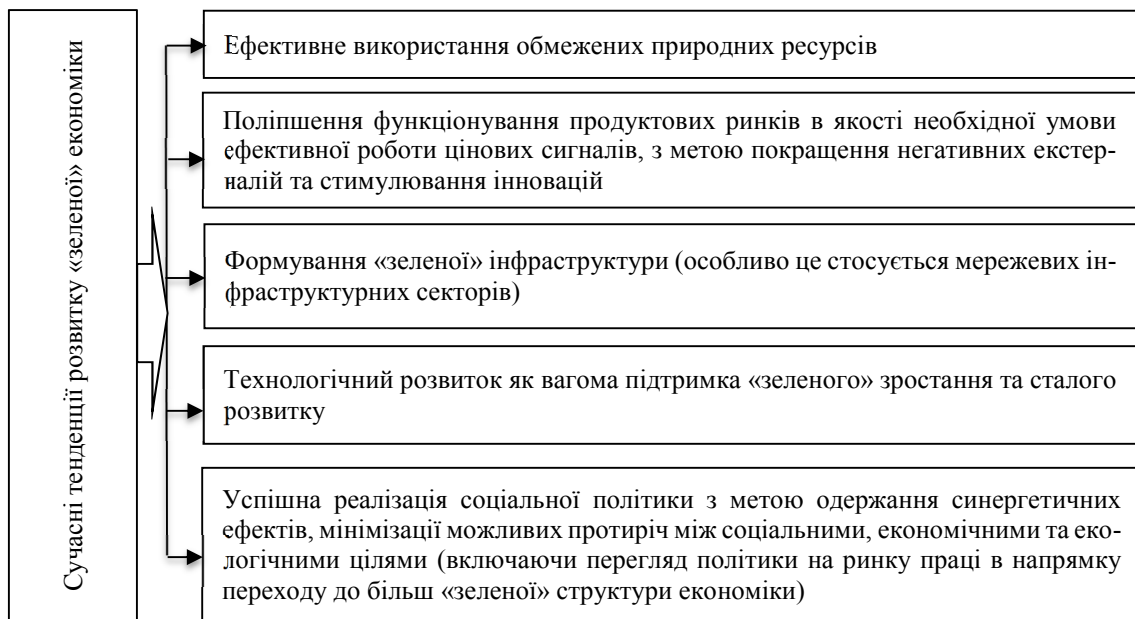

Рис. 2. Сучасні тенденції розвитку «зеленої» економіки

Сформовано автором на основі [9].

На жаль, Україна демонструє початковий рівень підготовки у сфері довкілля та зміни клімату. Протягом останніх років наша країна зробила багато важливого для розбудови своєї нормативно-правової бази у сфері довкілля та порівняно небагато для реформування своєї нормативно-правової бази та узгодження з кліматичним *acquis* (правова система). Прогалини в рівні законодавчого узгодження зросли з розширенням і поглибленням *acquis* Європейського Союзу у цих сферах у зв'язку із Європейським зеленим курсом. Загалом, потрібно вирішити про-

блеми, що лишаються зі спроможністю ухвалення відповідного *acquis* ЄС, врахування положень Європейського зеленого курсу в усіх сферах політики та ефективного виконання і забезпечення дотримання законодавства [7].

В умовах повномасштабної війни Україна стикається не лише з викликами фізичного виживання, а й із необхідністю стратегічного переосмислення майбутньої моделі економічного розвитку. Сучасна глобальна практика демонструє, що післякризові відновлення можуть стати справжнім «вікном мож-

ливостей» для переходу до більш сталих та екологічно орієнтованих економічних систем. «Зелена» економіка виступає одним із ключових напрямів трансформації, здатним поєднати відбудову інфраструктури, енергетичну безпеку, зайнятість населення та збереження довкілля.

Розвиток «зеленої» економіки в Україні вже сьогодні є не лише питанням екологічної відповідальності, а й геополітичним і соціально-економічним пріоритетом. Рис. 3 узагальнює основні перспективи розвитку «зеленої» економіки України в умовах війни з урахуванням міжнародних підходів та сучасних викликів.

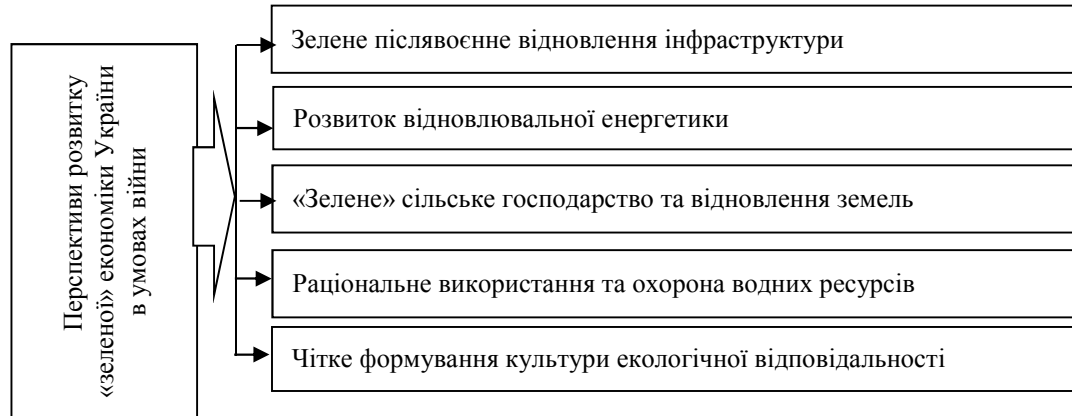

Рис. 3. Перспективи розвитку «зеленої» економіки України в умовах війни

Побудовано автором на основі [5].

Аналіз наведених на рис. 3 перспектив свідчить про наявність широкого потенціалу для екологічно орієнтованого відновлення України. Проте, його реалізація потребує цілеспрямованої державної політики та підтримки, міжвідомчої координації та інституційної спроможності.

Найбільші шанси для прориву мають ті напрями, де поєднуються інтереси національної безпеки, економічної вигоди та міжнародної підтримки. Зокрема, це відновлювальна енергетика, зелена інфраструктура, сільське господарство. Спільним викликом для всіх напрямів залишається обмеженість фінансових ресурсів, ризику бойових дій, недостатній рівень екологічної культури та нестабільне законодавче «поле». Наведені обмеження вимагають гнучкого підходу до планування реформ, концент-

рації зусиль на пілотних проєктах та активного залучення міжнародних партнерів.

Висновки та пропозиції щодо подальшої розробки досліджуваних питань. Незважаючи на всі виклики, зелена економіка залишається перспективним напрямом для економічного відновлення та сталого розвитку України. Успішна зелена трансформація може стати не лише відповіддю на кліматичні та екологічні виклики, а й ключем до побудови конкурентоспроможної, сучасної та стійкої української економіки. Розвиток сталого виробництва являється критичним для забезпечення ефективного використання ресурсів та зменшення відходів, що в свою чергу сприятиме збереженню природних ресурсів та підтримці стійкого економічного розвитку.

Література

1. Оверковська Т. К., Оверковський К. В. Правові аспекти забезпечення «зеленої» економіки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Т. 4, № 22. С. 687. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-684-697](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-684-697).
2. Горбач Л. М., Рубан О. О., Гуменюк Я. М. Зелена економіка та стале виробництво. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-8>.
3. Zhironkin S., Cehlár M. Green Economy and Sustainable Development: The Outlook. *Energies*. 2022. Vol. 15. Art. no. 1167. DOI: <https://doi.org/10.3390/en15031167>.
4. Гончаренко М. Ф., Пархоменко Н. М., Лучин О. М. «Зелена» економіка як напрям досягнення стійкого еколого-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. №6 (228). URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20_topic_Goncharenko-M.F.-Parkhomenko-N.M.-Luchin-O.M.-6-15.pdf.
5. Горбатюк Л., Борисенко В. Зелена економіка як ключовий інструмент сталого розвитку. *Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій*: матеріали III Міжнар. науково-практ. конф. Полтава. 2025. С. 570–572. URL: <https://drive.google.com/file/d/1TsvQCPH6XIZAGMtdFRpjWvfWJsF0q5AH/view>.
6. Чмир О. С., Захаркевич Н. П. «Зелена» економіка: сутність, цілі та базові принципи. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3. С. 54–62.
7. Білокінна І. Зелена економіка як вимога часу та основа успішного післявоєнного відновлення країни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 2. С. 79–88. URL: <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/05/2023-316-12.pdf>.
8. Савицький О. Планування відновлення в розпал війни. *Foreign Ukraine*. 2022. URL: <https://foreignukraines.com/2022/11/22/why-is-it-necessary-to-build-a-green-economy-in-ukraine-after-the-war/>.
9. Україна посіла 63 місце в «Індексі зеленого майбутнього». URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ukraina-posila-63-tie-misce-v-indeksi-zelenogo-majbutnogo/>.

10. The Green Future Index 2023. *IT Technology Review*. URL: <https://www.technologyreview.com/2023/04/05/1070581/the-green-future-index-2023/>.

References

- Overkovska, T. K., Overkovskiy, K. V. (2024). Pravovi aspekty zabezpechennia «zelenoi» ekonomiky [Legal aspects of ensuring a "green" economy]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current issues in modern science*, Vol. 4, No. 22, pp. 687. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-684-697](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-684-697) [in Ukrainian].
- Horbach, L. M., Ruban, O. O., Humeniuk, Ya. M. (2024). Zelena ekonomika ta stale vyrobnytstvo [Green economy and sustainable production]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-8> [in Ukrainian].
- Zhironkin, S., Cehlár, M. (2022). Green Economy and Sustainable Development: The Outlook. *Energies*, 15, 1167. DOI: <https://doi.org/10.3390/en15031167>.
- Honcharenko, M. F., Parkhomenko, N. M., Luchyn, O. M. (2020). «Zelena» ekonomika yak napriam dosiahnennia stiikoho ekoloho-ekonomichnoho rozvytku rehionu ["Green" economy as a direction for achieving sustainable ecological and economic development of the region]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current economic problems*, 6 (228). Retrieved from https://ecoscience.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20_topic_Goncharenko-M.F.-Parkhomenko-N.M.-Luchyn-O.M.-6-15.pdf [in Ukrainian].
- Horbatiuk, L., Borysenko, V. (2025). Zelena ekonomika yak kliuchovyi instrument staloho rozvytku [Green economy as a key tool for sustainable development]. *Iniehratsiia nauky ta praktyky upravlinnia v umovakh sotsiokulturnykh transformatsii [Integration of science and management practice in the context of socio-cultural transformations]*: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference. (pp. 570–572). Poltava. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1TsvQCPh6XIZAGMtdFRpjWvfWJsF0q5AH/view> [in Ukrainian].
- Chmyr, O. S., Zakharkevych, N. P. (2013). «Zelena» ekonomika: sutnist, tsili ta bazovi pryntsypy ["Green" economy: essence, goals and basic principles]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3, pp. 54–62 [in Ukrainian].
- Bilokinna, I. (2023). Zelena ekonomika yak vymoha chasu ta osnova uspishnoho pisliavoiennoho vidnovlennia krainy [Green economy as a requirement of the time and the basis for the successful post-war recovery of the country]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University*, 2, pp. 79–88. Retrieved from <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/05/2023-316-12.pdf> [in Ukrainian].
- Savytskyi, O. (2022). Planuvannia vidnovlennia v rozpal viiny [Planning for recovery in the midst of war]. *Foreign Ukraine*. Retrieved from <https://foreignukraines.com/2022/11/22/why-is-it-necessary-to-build-a-green-economy-in-ukraine-after-the-war/> [in Ukrainian].
- Ukraina posila 63 mistse v «Indeksi zelenoho maibutnoho» [Ukraine ranked 63rd in the Green Future Index]. Retrieved from <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ukraina-posila-63-tie-misce-v-indeksi-zelenogo-majbutnogo/> [in Ukrainian].
- The Green Future Index 2023. *IT Technology Review*. Retrieved from <https://www.technologyreview.com/2023/04/05/1070581/the-green-future-index-2023/>.

Кулманаков Д. О. Зелена економіка в Україні: основні виклики та перспективи розвитку в умовах війни

У статті досліджено сутність поняття «зеленої економіки». Визначено основну її мету – досягнення сталого розвитку на основі трьох складових: екологічній, економічній та соціальній. Сформовані основні характеристики «зеленої» економіки: ефективне використання природних ресурсів, збереження та збільшення природного капіталу, зменшення забруднення, низькі вуглецеві викиди, запобігання втрати екосистемних послуг і біорізноманіття, зростання доходів і зайнятості тощо.

Проаналізовано рейтинг країн згідно «Індексу зеленого майбутнього». Визначено топ 10 країн за рівнем екологічної сталості, які очолюють рейтинг, це Ісландія, Фінляндія та Норвегія. З'ясовано, що Україна демонструє початковий рівень підготовки у сфері довкілля та зміни клімату та займає лише 63 місце в рейтингу із 79 країн. Обґрунтовані причини низької позиції України: недосконала нормативно-правова база, війна в країні, обмеженість фінансових ресурсів, фрагментарність екологічної політики, недостатній рівень державної підтримки зелених ініціатив, а також відсутність стратегічного бачення у сфері кліматичної політики.

Доведено, що зелена економіка залишається перспективним напрямом для економічного відновлення та сталого розвитку України. Її ефективний розвиток можливий за умови сталого розвитку всіх галузей промисловості та насичення як виробництва, так і споживання – «зеленими» технологіями. Сформовані основні перспективи її розвитку в умовах війни: зелене післявоєнне відновлення інфраструктури, розвиток відновлювальної енергетики, «зелене» сільське господарство та відновлення земель, раціональне використання водних ресурсів, чітке формування культури екологічної відповідальності та інші.

Ключові слова: зелена економіка, Індекс зеленого майбутнього, сталий розвиток, зелене виробництво, війна в Україні.

Kulmanakov D. Green Economy in Ukraine: Main Challenges and Prospects for Development in Wartime Conditions

The article explores the essence of the concept of «green economy». Its main goal is determined – achieving sustainable development based on three components: ecological, economic and social. The main characteristics of a «green» economy have been formed: efficient use of natural resources, preservation and increase of natural capital, reduction of pollution, low carbon emissions, prevention of loss of ecosystem services and biodiversity, growth of income and employment, etc.

The ranking of countries according to the «Green Future Index» was analyzed. The top 10 countries in terms of environmental sustainability were determined, which are Iceland, Finland and Norway. It was found that Ukraine demonstrates an initial level of preparation in the field of the environment and climate change and occupies only 63rd place in the ranking out of 79 countries. The reasons for Ukraine's low position are well-founded: an imperfect regulatory framework, war in the country, limited financial resources, fragmentation of environmental policy, insufficient state support for green initiatives, and the lack of a strategic vision in the field of climate policy.

It has been proven that the green economy remains a promising direction for the economic recovery and sustainable development of Ukraine. Its effective development is possible under the condition of sustainable development of all industries and saturation of both production and consumption with «green» technologies. The main prospects for its development in war conditions have been formed: green post-war infrastructure restoration, development of renewable energy, «green» agriculture and land restoration, rational use of water resources, clear formation of a culture of environmental responsibility, and others.

Keywords: green economy, Green Future Index, sustainable development, green production, war in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2025
Рецензовано: 23.05.2025